

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2019

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალებები

წინამდებარე სტატიაში განხილულია საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სამართლებრივი მექანიზმები, რომელთა გამოყენებითაც დაზარალებულს ეძლევა საშუალება, დაიცვას იმ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, რომელიც გამონწვეულია ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ან მართლმსაჯულების უკანონოდ განხორციელების შედეგად.

საკითხის სირთულეს განაპირობებს ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმების მრავალფეროვნება, რადგან მათ ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად შეუძლიათ ზიანის წარმოშობა და თითოეული მათგანისგან თავის დასაცავად საქართველოს კანონმდებლობით დაზარალებულისთვის გათვალისწინებული სხვადასხვა მექანიზმი. იმ შემთხვევაში, თუ დაზარალებული დაუშვებს შეცდომას უფლების დაცვის მექანიზმის შერჩევაში, მაშინ იგი ვერ მოახერხებს მისი დარღვეული უფლების დაცვას.

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის მექანიზმის სწორად შერჩევა დამოკიდებულია ორ ასპექტზე: 1. ზიანის სახეობაზე, რომელიც შესაძლოა, იყოს ან დასრულებული, ან განგრძობადი და 2. ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმაზე. ნაშრომში განხილული იქნება აღნიშნული საკითხები და ასევე ის, თუ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის რა მექანიზმი უნდა იქნას შერჩეული ზემოთ მითითებულ ასპექტებთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით.

საკვანძო სიტყვები: ზიანის ანაზღაურება, სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა, უფლების დაცვა, ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმები.

1. შესავალი

„ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს“.¹ აღნიშნული წარმოადგენს საპროცესო უფლებას და მიიჩნევა საპროცესო სამართლის ერთ-ერთ ძირითად პრინციპად, რომელზეც დამოკიდებულია მატერიალური სამართლის განხორციელება.² იგი თითოეულ ადამიანს ანიჭებს სასამართლოსთვის მიმართვის შესაძლებლობას, თუ მიაჩნიათ, რომ ადგილი ჰქონდა ან აქვს მათი უფლებების დარღვევა.³ „ამა თუ იმ უფლებით სრულად სარგებლობის უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანესი გარანტია ზუსტად მისი სასამართლოში დაცვის შესაძლებლობაა. თუ კი არ იქნება უფლების დარღვევის თავიდან აცილების ან დარღვეული უფლების აღდგენის შესაძლებლობა, სამართლებრივი ბერკეტი, თავად უფლებით სარგებლობა დადგება კითხვის ნიშნის ქვეშ. შესაბამისად, უფლება-თავისუფლებების დასაცავად სასამართლოსადმი მიმართვის აკრძალვა ან არათანაზომიერი შეზღუდვა არღვევს არამხოლოდ სამართლიანი სასამართლოს უფლებას, არამედ, იმავდროულად, შეიცავს საფრთხეს თავად იმ უფლების უგულებელყოფისა, რომლის დასაცავადაც სასამართლოსადმი მიმართვაა აკრძალული (შეზღუდული)“.⁴

სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება ასევე ვრცელდება ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებაზე, რომლის დაცვის სამართლებრივი საშუალებებიც ხასიათდება ხარვეზებით. კერძოდ, განსახილველია, ადმინისტრაციული სამართალწარმოების მსგავსად, იცავს თუ არა ადმინისტრაცი-

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ მუხლი 31, პუნქტი 1, საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, 24/08/1995.

² იზორია ლ., კორკელია კ. და სხვა, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბ., 2005, 363-364.

³ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბ., 2003, 336.

⁴ საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის გადაწყვეტილება, საქმეზე № 1/466, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, ნაწ. II, პუნქტი 14, <www.constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments> [11.03.2019].

ულ საჩივართან დაკავშირებული წარმოებით გათვალისწინებული უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმები დაზარალებულის უფლებებს, იმ შემთხვევებში, როდესაც პირს ზიანი ადგება ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ საჯარო მმართველობითი ღონისძიების განხორციელებისგან უკანონოდ თავის შეკავებით (მაგალითად, ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოუცემლობით ან რეალაქტის არ განხორციელებით ზიანის მიყენების დროს).

საკანონმდებლო ხარვეზების გარდა, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვას ართულებს ისიც, რომ განსაზღვრული არ არის მისი დაცვის საშუალების გამოყენების თანმიმდევრობა (სტადიები). უფრო მეტიც, დადგენილი არაა, ამ თანმიმდევრობის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები.

წინამდებარე სტატიაში, საქართველოს კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების გამოვლენის მიზნით, განხილულია საკვლევ საკითხთან დაკავშირებული საკანონმდებლო მონესრიგება; ასევე ის, თუ რა მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს უფლების დაცვის საშუალებების გამოყენების თანმიმდევრობის დასადგენად წარმოშობილი ზიანის სახეობას, მისი გამომწვევი საქმიანობის ხასიათსა და ამ უკანასკნელის სამართლებრივ ფორმასაც. მსჯელობა ასევე იქნება, სასამართლოსთვის პირდაპირ მავალე-ბელი სარჩელით მიმართვის ნაცვლად, დაზარალებულის უფლებების განვრცობითი აღიარებითი სარჩელით დაცვის შესაძლებლობაზე და ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში კერძო სამართლის ისეთი ინსტიტუტების გამოყენებაზე, როგორებიცაა ხანდაზმული მოთხოვნის შესრულება და ვალის არსებობის აღიარება.

ზემოხსენებულ საკითხებზე სამართლებრივი ანალიზის შედეგების თვალსაჩინოდ წარმოდგენის მიზნით სტატიაში მოყვანილია სქემა, რომლითაც განსაზღვრული ინება როგორც ის, თუ რა შემთხვევაში რომელი საშუალება უნდა გამოიყენოს დაზარალებულმა უფლების დასაცავად, ასევე მათი გამოყენების თანმიმდევრობა (სტადიები).

სამართლებრივი ანალიზის გარდა, სტატიაში გამოყენებული იქნება შედარებითსამართლებრივი ანალიზის მეთოდი გერმანიასა და ჰოლანდიასთან მიმართებით, რადგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (შემდგომში – სსკ), მათ შორის, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უმთავრესი საფუძვლის 1005-ე მუხლის ჩათვლით, შემუშავებულია გერმანიის კანონმდებლობის ბაზაზე⁵, ხოლო უფლების დაცვის ისეთი სამართლებრივი საშუალება, როგორიცაა ადმინისტრაციული საჩივრის ინსტიტუტი, უმთავრესწილად ჰოლანდიურ მოდელზეა აგებული, უფლების დროებითი დაცვის საშუალება კი – გერმანულზე.⁶

ნაშრომს გააჩნია შემდეგი სტრუქტურა: თავდაპირველად მოხდება ზიანის წარმომშობი საქმიანობის კლასიფიცირება; შემდგომ მსჯელობა იქნება ზიანის გამომწვევი ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის სამართლებრივი ფორმებისა და თავად ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის როგორც საქმიანობის სამართლებრივ ფორმის მნიშვნელობაზე უფლების დაცვის საშუალების სწორად შერჩევის მიზნებისათვის; მომდევნო ნაწილში განიხილება ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი მექანიზმები თანმიმდევრულად: ადმინისტრაციული განცხადება, საჩივარი და სარჩელი, შესაბამისად მათთან დაკავშირებული ხარვეზებით; სტატიის ბოლოს კი შეჯამებული იქნება კვლევის საფუძველზე მიღებული შედეგები.

⁵ German Civil Code, section 839, 14/07/1986, <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf> [11.03.-2019].

⁶ ვინტერი გ., ადმინისტრაციული სამართლის განვითარება და სამართლებრივი კონსულტაცია საქართველოს, როგორც გარდამავალი ქვეყნის მაგალითზე, ჟურნ. „ადმინისტრაციული სამართალი“, № 1, 2013, 78.

2. ზიანის წარმომშობი საქმიანობა ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში

„სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზე დაყრდნობით“.⁷ აღნიშნულ პრინციპში იგულისხმება სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელებასთან დაკავშირებული მიდგომა, რომლის შესაბამისად სახელმწიფო ხელისუფლება უნდა განხორციელდეს ერთმანეთის დამაბალანსებელი, მაგრამ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად მოქმედი სხვადასხვა შტოს მიერ.⁸ საქართველოში სახელმწიფო ხელისუფლება იყოფა საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლების შტოებად.⁹ საკანონმდებლო ხელისუფლებას ახორციელებს საქართველოს პარლამენტი,¹⁰ აღმასრულებელი ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოა საქართველოს მთავრობა,¹¹ ხოლო სასამართლო ხელისუფლებას ახორციელებენ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო და საქართველოს საერთო სასამართლოები,¹² საიდანაც საკონსტიტუციო კონტროლის სასამართლო ორგანოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო,¹³ ხოლო მართლმსაჯულებას ახორციელებენ საერთო სასამართლოები.¹⁴ ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში ზიანი, ზოგად შემთხვევებში, წარმოიშობება აღმასრულებელი ხელისუფლების განმახორციელებელი სუბიექტების საქმიანობის, ხოლო სპეციალურ შემთხვევებში – სასამართლო ხელისუფლების განმახორციელებელი სუბიექტების საქმიანობის შედეგად, რაც გათვალისწინებულია, მაგალითად, სსკ-ის 1005-ე მუხლის მე-3 ნაწილში.

2.1. ზიანის წარმომშობი ზოგადი ხასიათის საქმიანობა

ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში ზიანის წარმომშობი ზოგადი ხასიათის საქმიანობად შეგვიძლია, მივიჩნიოთ ადმინისტრაციული ორგანოების,¹⁵ ანუ საჯაროსამართლებრივი უფლებამოსილების განმახორციელებელი პირების საქმიანობა. ამგვარი უფლებამოსილების განხორციელებაში მოიაზრება სახელმწიფო ხელისუფლების ყველა ის მმართველობითი საქმიანობა, რომელიც არ წარმოადგენს მართლმსაჯულებას, კანონშემოქმედებას, პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღებასა და საეკლესიო საქმიანობას,¹⁶ ხოლო დანარჩენ საქმიანობას კი ეწოდება საჯარო მმართველობა მატერიალური გაგებით.¹⁷ აქედან გამომდინარე, სამართლის სუბიექტების მიერ საჯაროსამართლებრივი უფლებამოსილების განხორციელებას შეგვიძლია, ვუწოდოთ საჯარო მმართველობა მატერიალური გაგებით.

სამართლის სუბიექტებისთვის ადმინისტრაციული ორგანოს სტატუსის მინიჭების ერთადერთ კრიტერიუმს წარმოადგენს ამ პირის მიერ საჯაროსამართლებრივი უფლებამოსილების განხორციელება.¹⁸ აქედან გამომდინარე, სწორედ ასეთი საქმიანობით წარმომშობილი ზარალი უნდა იქნეს მიჩნეული ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში ზოგადი ხასიათის საქმიანობით წარმოქმნილ ზიანად. ასეთი სახის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის გარანტიები გათვალისწინებულია საქარ-

⁷ მუხლი 4, პუნქტი 3, საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, 24/08/1995.

⁸ მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თბ., 2008, 78.

⁹ დემეტრაშვილი ა., კობახიძე ი., კონსტიტუციური სამართალი, თბ. 2011, 193-194.

¹⁰ მუხლი 36, პუნქტი 1, საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, 24/08/1995.

¹¹ იქვე, მუხლი 54, პუნქტი 1.

¹² იქვე, მუხლი 59, პუნქტი 1.

¹³ იქვე, მუხლი 59, პუნქტი 2.

¹⁴ იქვე, მუხლი 59, პუნქტი 3.

¹⁵ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი ა), საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

¹⁶ ტურავა პ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართალი, მე-2 გამოც., თბ., 2018, 24.

¹⁷ ადვიშვილი ზ., ვარდიაშვილი ქ., იზორია ლ. და სხვ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2005, 53-54.

¹⁸ ადვიშვილი ზ., ვინტერი გ., ქიტოშვილი დ., საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი, თბ., 2002, 32-33.

თველოს კანონმდებლობით. კერძოდ, „ყველასთვის გარანტირებულია სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოსაგან ან მოსამსახურისაგან უკანონოდ მიყენებული ზიანის სასამართლო წესით სრული ანაზღაურება შესაბამისად სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის ან ადგილობრივი თვითმმართველობის სახსრებიდან.“¹⁹ აღნიშნული დებულების დანიშნულებაა როგორც მატერიალური, ისევე საპროცესო კონსტიტუციური გარანტიების შექმნა. ნორმის შინაარსიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ კანონმდებელს დატოვებული აქვს მოქმედების ვინაობა არეალი, რაც, უმთავრესად, გამოიხატება პროცედურული საკითხების მოწესრიგებაში.²⁰ ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში სახელმწიფოს მიერ ზოგადი ხასიათის საქმიანობით წარმოშობილი ზიანის შემთხვევად შეგვიძლია, მივიჩნიოთ შემდეგი მაგალითი: ქ. თბილისის მერიამ ქუჩის შეკეთების მიზნით აკრძალა მოძრაობა, რის გამოც შეუძლებელი გახდა ამ ქუჩაზე მდებარე მაღაზიებთან მომხმარებელთა მისვლა, რამაც მაღაზიის მესაკუთრეს მიაყენა ზიანი, რომელიც მას უნდა აუნაზღაურდეს საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის (შემდგომში – სზაკ) 209-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის საფუძველზე. ამ მაგალითში საგზაო ინფრასტრუქტურის განვითარება სახელმწიფო ხელისუფლების ზოგადი ხასიათის საქმიანობაა და ამ საქმიანობით წარმოშობილი ზიანიც უნდა მივიჩნიოთ ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში სახელმწიფოს მიერ ზოგადი ხასიათის საქმიანობით წარმოშობილ ზიანად.

საქართველოს კონსტიტუციის მსგავსად, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის გარანტიებს ქმნის გერმანიის ძირითადი კანონი, რომლის თანახმად, თუ პირი მასზე დაკისრებული საჯარო უფლებამოსილების განხორციელებისას, მის საჯარო ვალდებულებას დაარღვევს მესამე პირის მიმართ, პასუხისმგებლობა ძირითადად უნდა დაეკისროს სახელმწიფოს ან მის დამსაქმებელ ორგანოს.²¹

2.2. ზიანის წარმომშობი სპეციალური ხასიათის საქმიანობა

„უკანონოდ თავისუფლებაზე ზღუდულ პირს აქვს კომპენსაციის მიღების უფლება.“²² ამ უკანასკნელი დებულების ცალკე აღნიშვნა და გამოყოფა ზოგადი სამართლებრივი რეგულირებიდან, განპირობებული უნდა იყოს თავისუფალი დემოკრატიული წესწყობილების ისეთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპითა და უზენაესი ღირებულებით, როგორცაა ადამიანის თავისუფლება.²³ ხაზგასასმელია ისიც, რომ საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-7 პუნქტი მჭიდროდ უკავშირდება 42-ე მუხლის მე-9 პუნქტს, რის საშუალებითაც ისინი ავსებენ ერთმანეთს და კომბინირებულად ქმნიან კონსტიტუციურ გარანტიებს (საქართველოს კონსტიტუციის ადრე მოქმედი რედაქცია). უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნული გამოიხატება უკანონოდ დაკავებული ან დაპატიმრებული პირის სამართლებრივი დაცვის საშუალებებსა და კომპენსაციის მასშტაბში.²⁴

ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური ხასიათის საქმიანობის შედეგად დამდგარი ზიანი უნდა გაიმიჯნოს ზოგადი ხასიათის საქმიანობით წარმოშობილი ზიანისაგან. სპეციალური ხასიათის საქმიანობის განმახორციელებელ სუბიექტებს, ამ საქმიანობის განხორციელების პროცესში, არ აქვთ „ადმინისტრაციული ორგანოს“ სტატუსი. ამ უკანასკნელის სტა-

¹⁹ მუხლი 18, პუნქტი 4, საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, 24/08/1995.

²⁰ იხ. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 7 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №2/3/423, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, ნაწ. II, პუნქტი 2, <www.constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments> [11.03.2019].

²¹ Article 34, Basic Law for the Federal Republic of Germany, <www.bundestag.de/en/documents/legal> [11.03.2019].

²² მუხლი 13, პუნქტი 6, საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, 24/08/1995.

²³ იზორია ლ., კორკელია კ. და სხვ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბ., 2005, 96.

²⁴ იხ. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 7 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე № 2/3/423, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, ნაწ. II, პუნქტი 5, <www.constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments> [11.03.2019].

ტუსის არქონამ კი შესაძლოა, გავლენა მოახდინოს დაზარალებული პირის მიერ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალების „სწორად“ გამოყენებაზე. ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური ხასიათის საქმიანობით წარმოშობილ ზიანად შეგვიძლია, მივიჩნიოთ პირის უკანონო მსჯავრდება. პირისთვის სისხლისსამართლებრივი სასჯელის შეფარდებისას, საქალაქო (რაიონული) სასამართლო ახორციელებს არა საჯაროსამართლებრივ უფლებამოსილებას და სარგებლობს „ადმინისტრაციული ორგანოს“²⁵ სტატუსით, არამედ – მართლმსაჯულებას. აქედან გამომდინარე, მის მიერ განხორციელებული საქმიანობა წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების არა ზოგად, არამედ – სპეციალური ხასიათის საქმიანობას.

3. ზიანის ანაზღაურებისას ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმა და მოთხოვნის სახეები

ადმინისტრაციულ ორგანოს გააჩნია საქმიანობის საჯარო და კერძო სამართლებრივი ფორმები.²⁶ ვინაიდან წინამდებარე ნაშრომი შეეხება ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვას ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში, ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის კერძოსამართლებრივ ფორმები არ არის განვრცობილი. მით უმეტეს იმ პირობებში, რომ „ადმინისტრაციული ორგანოები კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში მოქმედებენ, როგორც სამოქალაქო სამართლის სუბიექტები.“²⁷ შესაბამისად, ასეთი ურთიერთობებით წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურება ექცევა სამოქალაქო სამართლის სფეროში და მისი მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმებიც განსაზღვრულია კერძო სამართალში, მათზე მსჯელობა კი სცილდება წინამდებარე ნაშრომის მიზნებს. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილია მხოლოდ იმის აღნიშვნა, რომ საჯაროსამართლებრივი ფორმებიდან ადმინისტრაციულ ორგანოს გააჩნია ოთხი ფორმა:

- ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი;
- ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი;
- ადმინისტრაციული ხელშეკრულება;
- რეალაქტი.²⁸

უშუალოდ ზიანი შესაძლოა წარმოშვას ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ნებისმიერმა საჯარო სამართლებრივმა ფორმამ: ინდივიდუალურ ადმინისტრაციულსამართლებრივმა აქტმა, ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივმა აქტმა, ადმინისტრაციულმა ხელშეკრულებამ და რეალაქტმა. აქედან გამომდინარე, განსხვავებული იქნება ის სამართლებრივი მექანიზმები, რომლებიც შესაძლებლობას მისცემენ პირს დაიცვას ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობით მისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა. ასეთ მექანიზმებად უნდა იქნეს მიჩნეული ადმინისტრაციული საჩივარი და სარჩელი, ასევე განცხადება როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნისა და უფლების რეალიზაციის საშუალება.

თავის მხრივ, ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ზიანის ანაზღაურება წარმოადგენს ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ერთ-ერთ ფორმას – რეალაქტს.²⁹ არ არსებობს ამ უკანასკნელის

²⁵ მუხლი 3, ნაწილი 2, ქვეპუნქტი „დ“, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

²⁶ ტურაევა პ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართალი, მე-2 გამოც., თბ., 2018, 124.

²⁷ მუხლი 65¹, ნაწილი 1, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

²⁸ იხ. ვრცლად ნაშრომში ადგიშვილი ზ., ვარდიაშვილი ქ., იზორია ლ., და სხვ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2005, 102-105.

²⁹ უკანონოდ მიღებული სახელმწიფო გასაცემლის – პენსიის ბიუჯეტში დაბრუნების დავალების მიზნით (რაც სამართალურთიერთობის შინაარსის თვალსაზრისით, წარმოადგენს ზიანის ანაზღაურებას) ადმინისტრაციული ორგანო იყენებს სასკ-ის 24-ე მუხლს, ანუ რეალაქტის განხორციელების დავალებასთან დაკავშირებულ ნორმას. მხარეების ადგილმონაცვლეობა კი ვერ შეცვლის, მათ შორის, არსებული სამართალურთიერთობის ბუნებას, რის

საკანონმდებლო უნიფიცირებული განმარტება, მაგრამ იგი ფართოდ გამოიყენება სამეცნიერო ლიტერატურასა და საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში.³⁰ რეალაქტი არის საჯარო უფლებამოსილების მატარებელი სუბიექტის ისეთი საქმიანობა, რომელიც მიმართულია არა სამართლებრივი შედეგის გამოწვევისკენ, არამედ ფაქტობრივი შედეგის დადგომისკენ. მაგალითად, ნაღდი ფულის გადახდა.³¹ იმას, რომ შიანის ანაზღაურება წარმოადგენს რეალაქტს – მავალელები სარჩელის ობიექტს, ადასტურებს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაც, სადაც საკასაციო სასამართლოს განმარტებით: „თ. კ-მა . . . წარადგინა სარჩელი და ერთდროულად მოითხოვა, როგორც ყოფილი საბჭოთა კავშირის შემნახველი ბანკის ... სამტრედიის ფილიალში ანაზღაურების შეტანის აღიარება, ასევე შესაბამისი თანხის ანაზღაურების საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსთვის დაკისრება, ანუ მან ერთი და იმავე სარჩელით დააყენა აღიარებითი და მავალდებულებელი (მიკუთვნებითი) სარჩელებისთვის დამახასიათებელი მოთხოვნები.“³² ამ სამართლებრივი გარემოების ცოდნა კი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც პირის უფლების დაცვა პირდაპირაა დაკავშირებული ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმის სწორად განსაზღვრასთან. იმ შემთხვევაში, თუ პირი ვერ განსაზღვრავს ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმას, მაშინ იგი შეცდომას დაუშვებს უფლების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმის შერჩევაში. ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმასა და უფლების დაცვის მექანიზმს შორის ზუსტად ისეთივე მიმართებაა, როგორც საკეტსა და გასაღებს შორის. საკეტი რომ გაიხსნას, პირმა გამოსაყენებლად უნდა შეარჩიოს ის გასაღები, რომელიც ამ საკეტს შეესაბამება. ანალოგიურად, უფლების დაცვისთვის პირმა უნდა შეარჩიოს ის მექანიზმი, რომელიც მას საშუალებას მისცემს დაიცვას უფლება, ხოლო შერჩევის კრიტერიუმი არის ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმა, რომელიც განახორციელა ადმინისტრაციულმა ორგანომ ან პირი ითხოვს, რომ ადმინისტრაციულმა ორგანომ განახორციელოს.

„თუ ამ კოდექსით (სზაკ-ით) სხვა რამ არ არის დადგენილი, ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მიყენებული შიანის ანაზღაურებისას გამოიყენება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი წესი.“³³ შიანის წარმოშობისას, საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს მისი ანაზღაურების საშუალებებს. კერძოდ, „იმ პირმა, რომელიც ვალდებულია ანაზღაუროს შიანი, უნდა აღადგინოს ის მდგომარეობა, რომელიც იარსებებდა, რომ არ დამდგარიყო ანაზღაურების მავალდებულებელი გარემოება.“³⁴ ხოლო იმ შემთხვევაში, „თუ შიანის ანაზღაურება პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა შეუძლებელია ან ამისთვის საჭიროა არათანაზომიერად დიდი დანახარჯი, მაშინ კრედიტორს შეიძლება მიეცეს ფულადი ანაზღაურება.“³⁵ შიანის ანაზღაურების საშუალებების გამოყენებისას არჩევანი დამოკიდებულია დაზარალებულზე, თუმცა საკითხს – რა ფორმით დაეკისრება დამრღვევს შიანის ანაზღაურება, წყვეტს სასამართლო, რომელიც ვალდებულია შეეცადოს, უპირველეს ყოვლისა, შიანის ასანაზღაურებლად გამოიყენოს ნატურით რესტიტუციის ფორმა, იქნება ეს ნივთის შეცვლა თუ მისი შეკეთება. მხოლოდ იმ ორ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელი იქნება ნატურით რესტიტუცია ან ეს უკანასკნელი არათანაზომიერად დიდ დანახარჯებთან იქნება დაკავშირებული, შეეძლება შიან-

გამოც ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ შიანის ანაზღაურებაც უნდა მოხდეს 24-ე მუხლის გამოყენებით. ვრცლად იხ. *კოპალეიშვილი მ., ტურავა პ., ხარშილაძე ი., ლორია ხ., გვარამაძე თ., ღვამიჩავა თ., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო*, თბ., 2018, 287-289;

³⁰ *კოპალეიშვილი მ., ტურავა პ., ხარშილაძე ი., ლორია ხ., გვარამაძე თ., ღვამიჩავა თ., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო*, თბ., 2018, 285-286.

³¹ *Detterbeck S., Allgemeines Verwaltungsrecht mit Verwaltungsprozessrecht*, 12 Aufl., München, 2014, §15, Rn. 885, 331. *Ossenbühl F., Cornilys M., Staatshaftungsrecht*, 6 Aufl., München, 2013, §7, Rn. 280, 126.

³² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2007 წლის 11 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-827-793(კ-06), <www.constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments> [11.03.2019].

³³ მუხლი 207, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

³⁴ მუხლი 408, ნაწილი 1, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31, 24/07/1997.

³⁵ იქვე, მუხლი 409.

ნის ანაზღაურების საშუალებად გამოიყენოს დამრღვევისთვის ფულადი ანაზღაურების დაკისრება.³⁶ ზიანის წარმოშობის შემთხვევაში, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენას ითხოვს ადმინისტრაციული კანონმდებლობაც. კერძოდ, იმ ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ძალაში შესვლის დღიდან ბათილად ცნობის შემთხვევაში, რომლითაც რაიმე სიკეთე მიიღო ადმინისტრაციულმა ორგანომ, ეს უკანასკნელი ვალდებულია იგი უკან დააბრუნოს.³⁷

4. განცხადება, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა და უფლების რეალიზაცია

საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, „განცხადება არის უფლების მოპოვებაზე ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემით დაინტერესებული მხარის მიერ ამ კოდექსით დადგენილი წესით შეტანილი წერილობითი მოთხოვნა.“³⁸ ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში ტერმინის „განცხადების“ საკანონმდებლო დონეზე განმარტება განპირობებულია იმით, რომ დამატებით ყურადღება გამახვილებულიყო პირის უფლებაზე, მოითხოვოს ადმინისტრაციული ორგანოსგან ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემა და ამ საშუალებით მიაღწიოს საკუთარი უფლების დაცვას, მის მოპოვებას ან დადასტურებას.³⁹ მართალია, უშუალოდ ტერმინიდან გამომდინარე განცხადება უნდა შეეხებოდეს ინდივიდუალური აქტის გამოცემას, მაგრამ მისი განმარტების მიზნის გათვალისწინებით, შეგვიძლია, გავაფართოვოთ ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის იმ ფორმების წრე, რომელთაც ტერმინი – განცხადება, მოიცავს. ამ ფორმებში კი მოვიზიაროთ რეალაქტიც, რათა მაქსიმალურად იქნას უზრუნველყოფილი პირის უფლებები.

ზოგადად, მოთხოვნაში მოიაზრება პირის პრეტენზია სხვა პირისგან მოქმედების შესრულებაზე ან მოქმედებისგან თავის შეკავებაზე. იგი ყოველთვის მიმართულია კონკრეტული პირისა და კონკრეტული მოქმედების შესრულებისკენ ან მისი განხორციელებისგან თავის შეკავებისკენ.⁴⁰ აქედან გამომდინარე, ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში, კანონმდებლობა უნდა ითვალისწინებდეს დაზარალებულის მიერ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სამართლებრივ საშუალებას და ასეთად შეგვიძლია, მივიჩნიოთ დაზარალებულის მიერ პასუხისმგებელ ადმინისტრაციულ ორგანოში განცხადების წარდგენა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით. ამას გარდა, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემაფერხებელი გარემოების შემთხვევაში, განცხადება შესაძლოა, გამოყენებული იქნას, როგორც ზიანის ანაზღაურების უფლების რეალიზაციის საშუალება.

4.1. განცხადება, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სამართლებრივი საშუალება

განცხადება, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სამართლებრივი საშუალების გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სახეზე გვაქვს დასრულებული ზიანი, ანუ ისეთი

³⁶ ვრცლად ნაშრომში *ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ.,* სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მესამე, თბ., 2001, 452-453, 455-457.

³⁷ *ადეიშვილი ზ., ვარდიაშვილი ქ., იზორია ლ.,* და სხვ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2005, 353.

³⁸ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „თ“, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

³⁹ *ადეიშვილი ზ., ვინტერი გ., ქიტოშვილი დ.,* საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი, თბ., 2002, 40.

⁴⁰ *ბერეკაშვილი დ., თოდუა მ., ჩაჩავა ს., ძლიერიშვილი ზ.,* კაზუსის ამოხსნის მეთოდოლოგია სამოქალაქო სამართალში, თბ., 2015, 20-21.

ზიანი, რომლის ოდენობაც, დროის გასვლის მიუხედავად, უცვლელია, რადგან კონკრეტული ურთიერთობის მომწესრიგებელი ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმის მოქმედება დასრულებულია, რის გამოც, დგება საბოლოო შედეგი. ასეთ დროს დაზარალებულს ეკარგება ინტერესი ადმინისტრაციული ორგანოს ზიანის წარმომშობი საქმიანობის წინააღმდეგ დავის მიმართ, რადგან საქმიანობით უკვე დადგა სამართლებრივი შედეგი და მის პირველად ინტერესს წარმოადგენს ზიანის ანაზღაურება.⁴¹ ამ შემთხვევის სანაღმდეგოდ, განგრძობადი ზიანის არსებობისას, დაზარალებულმა უნდა გამოიყენოს უფლების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმები, უფლების დროებითი დაცვის საშუალებების ჩათვლით. ზიანს განგრძობითი ხასიათი აქვს მაშინ, როდესაც დროის გასვლასთან ერთად ზიანის ოდენობა იცვლება, რადგან კონკრეტული ურთიერთობის მომწესრიგებელი ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის ფორმა განაგრძობს მოქმედებას, რის გამოც საბოლოო შედეგი ჯერ არ დამდგარა.

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივ მექანიზმებს წარმოადგენენ ადმინისტრაციული საჩივარი და სარჩელი. აქ, მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ უფლებას დაცვა სჭირდება მხოლოდ და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც იგი დაირღვევა. ზიანის ანაზღაურების უფლება კი დაირღვევა იმ შემთხვევაში, როდესაც დაზარალებული მიმართავს ადმინისტრაციულ ორგანოს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით, ანუ მოქმედების განხორციელების შესახებ განცხადებით და ეს უკანასკნელი არ დაკმაყოფილდა. ამის შემდეგ, დაზარალებულს შეუძლია, გამოიყენოს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმები.

ადმინისტრაციული ორგანოს მსგავსად, სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურის მხრიდან ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში, შესაძლებელი უნდა იყოს ამ უკანასკნელისთვის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით წერილობითი მიმართვა. თუმცა ასეთი მიმართვის არარსებობის შემთხვევაშიც დაზარალებულს საშუალება ექნება, საკუთარი უფლებები დაიცვას სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურის მხრიდან ზიანის ანაზღაურების შესახებ ადმინისტრაციული სარჩელის სასამართლოში შეტანის გზით.

4.2. განცხადება, როგორც ზიანის ანაზღაურების უფლების რეალიზაციის სამართლებრივი საშუალება

განცხადება, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საშუალება უნდა განვასხვავოთ განცხადებისგან, როგორც ზიანის ანაზღაურების უფლების რეალიზაციის მექანიზმი. განსხვავების კრიტერიუმად შეგვიძლია, ავიღოთ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემაფერხებელი გარემოების არსებობა. ასეთ გარემოებას წარმოადგენს მოთხოვნის ხანდაზმულობა. საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, „დელიქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადა არის სამი წელი იმ მომენტიდან, როდესაც დაზარალებულმა შეიტყო ზიანის ან ზიანის ანაზღაურებაზე ვალდებული პირის შესახებ.“⁴² ხანდაზმულობა უნდა მივიჩნიოთ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემაფერხებელ გარემოებად იმდენად, რამდენადაც იგი განსაზღვრავს დროის იმ მონაკვეთს, რომლის განმავლობაშიც დაზარალებულს აქვს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საშუალება. ამ პერიოდის განმავლობაში ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელი პირი ვალდებულია, აანაზღაუროს ზიანი. მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის გასვლა ზეგავლენას ვერ უნდა ახდენდეს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის, როგორც მატერიალურ-სამართლებრივი უფლების არსებობაზე, რადგან ამ უკანასკნელის არსებობა დამოკიდებულია სსკ-ის 1005-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით განსაზღვრული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ფაქტობრივი და სამართლებრივი წინაპირობების კუმულატიუ-

⁴¹ კოპალეიშვილი მ., ტურავა პ., ხარშილაძე ი., ლორია ხ., გვარამაძე თ., ღვამიჩავა თ., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2018, 320.

⁴² მუხლი 1008, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31, 24/07/1997.

რად არსებობაზე. ისინი კი, ზიანის ანაზღაურების ხანდაზმულობის ვადისგან, დამოუკიდებლად არსებობენ. აქედან გამომდინარე, მოთხოვნის ხანდაზმულობის შემთხვევაშიც, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა, როგორც მატერიალურ-სამართლებრივი უფლება, მაინც არსებობს. განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ დაზარალებულს, ასეთ შემთხვევაში, არ აქვს შესაძლებლობა, იძულების წესით დაიცვას საკუთარი უფლება და ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელ პირს უფლება აქვს, უარი თქვას მოქმედების შესრულებაზე. ამ უფლების მიუხედავად, ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელ პირს შეუძლია, გამოიჩინოს ნება ხანდაზმული მოთხოვნის შესრულებასა და ზიანის ანაზღაურების თაობაზე.⁴³ ეს გამომდინარეობს საქართველოს კანონმდებლობიდან, კერძოდ, „ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ ვალდებული პირი უფლებამოსილია უარი თქვას მოქმედების შესრულებაზე.“⁴⁴

ზიანის ანაზღაურების შესახებ ხანდაზმული მოთხოვნის საკითხის გადაწყვეტისას ყურადღება ექცევა ადმინისტრაციული ორგანოს ნების ავტონომიის ფარგლებს. ფიზიკური და კერძო სამართლის იურიდიული პირებისგან განსხვავებით, რომელთაც შეუძლიათ განახორციელონ კანონით აუკრძალავი ნებისმიერი ქმედება, ადმინისტრაციულ ორგანოს კანონით ზუსტად განსაზღვრული უფლებამოსილება აქვს მინიჭებული. ის კანონიერების პრინციპისა და საჯარო ინტერესების დაცვით არის შებოჭილი და გამორიცხულია მის მიერ კერძო სამართლით გათვალისწინებული ნების ავტონომიის პრინციპის გამოყენება, რაც განაპირობებს ადმინისტრაციულსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე პირებისთვის სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმის შემოღებას.⁴⁵ ადმინისტრაციული ორგანოებისგან განსხვავებით, როდესაც სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურე პასუხისმგებელი ზიანის ანაზღაურებაზე, მისთვის დასაშვებია იქნება კერძო სამართლით გათვალისწინებული ნების ავტონომიურობის პრინციპის გამოყენება, რასაც განაპირობებს ის სამართლებრივი გარემოება, რომ სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურე დამოუკიდებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს არ წარმოადგენს.

ვინაიდან ადმინისტრაციული ორგანო უფლებამოსილია ზიანის ანაზღაურების შესახებ ხანდაზმული მოთხოვნის შესრულებაზე უარი განაცხადოს, ვარაუდის სახით შეძლება, ითქვას, ასეთი მოთხოვნის გადაწყვეტისას ადმინისტრაციულ ორგანოს მინიჭებული აქვს დისკრეციული უფლებამოსილება – განახორციელოს მოქმედება და აანაზღაუროს ზიანი ან თავი შეიკავოს მისგან. ამ მსჯელობაში ხაზგასასმელია ის, რომ კანონმდებლობა ადგენს დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელების წესს, რომლის დარღვევაც განაპირობებს, არა მიზანშეუწონელი, არამედ კანონსწინააღმდეგო გადაწყვეტილების მიღებას. ვინაიდან სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურე დამოუკიდებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს არ წარმოადგენს, იგი ვერ განახორციელებს დისკრეციულ უფლებამოსილებას, ტერმინის იმ გაგებით, რაც მოცემულია სზაკ-ის მე-2 მუხლის 1-ლი ნაწილის „ლ“ ქვეპუნქტით. თუმცა მას შეეძლება კერძო სამართლით გათვალისწინებული ნების ავტონომიის პრინციპის გამოყენება, რაც თავისი შინაარსით შეუზღუდავი ფარგლების მქონე დისკრეციას ნიშნავს.

სასამართლო პრაქტიკაში არსებობდა შემთხვევა, როდესაც დაზარალებულმა ზიანის მიმყენებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს რამდენჯერმე მიმართა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით, ხოლო ადმინისტრაციულმა ორგანომ განცხადებები ორჯერ დააკმაყოფილა. აღნიშნული გარემოება, საკაცო სასამართლოს მიერ სსკ-ის 341-ე მუხლის საფუძველზე შეფასდა ადმინისტრაციული ორგანოს მხრიდან ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებად.⁴⁶ ხოლო, რაც შეეხება ხანდაზმულობის საკითხს,

⁴³ ახვლედიანი ზ., *ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., ჯორბენაძე ს.*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, თბ., 1999, 337.

⁴⁴ მუხლი 144, ნაწილი 1, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31, 24/07/1997.

⁴⁵ ტურავა პ. (რედ.), *კოპალიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე.*, ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 33-34.

⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2008 წლის 17 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-1116-1067(კ-07), ნაშრომი: *ნაჭყებია ა.*, ადმინისტრაციულსამართლებრივი ნორმების განმარტებები უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში, თბ., 2015, 101-102.

ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ დაადგინა, რომ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა არ უნდა ჩაითვალოს ხანდაზმულად, მიუხედავად სარჩელის არაგანსჯად სასამართლოში წარდგენისა, რადგან დაზარალებულ პირს, სახელმწიფო ხელისუფლების განმახორციელებელი სუბიექტის მიერ, არასწორად განემარტა გასაჩივრების წესი.⁴⁷ ამის გათვალისწინებით, სასამართლომ დაუშვებლად მიიჩნია პირის უფლების დაცვის შეზღუდვა.

5. ადმინისტრაციული საჩივარი, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალება

„ადმინისტრაციული საჩივარი არის დაინტერესებული მხარის მიერ უფლებამოსილ ადმინისტრაციულ ორგანოში ამ კოდექსით დადგენილი წესით წარდგენილი წერილობითი მოთხოვნა დარღვეული უფლების აღდგენის მიზნით იმავ ან ქვემდგომი ორგანოს მიერ გამოცემული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად გამოცხადების, შეცვლის ან ახალი ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემის ან ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ისეთი მოქმედების განხორციელების ან ისეთი მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების შესახებ, რომელიც არ გულისხმობს ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემას.“⁴⁸ ადმინისტრაციულ საჩივარს გააჩნია სამი დანიშნულება:

- მომჩივნის უფლებების დაცვა;
- ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ თვითკონტროლის განხორციელება;
- ადმინისტრაციული კატეგორიის საქმეებისგან სასამართლოს განტვირთვა.⁴⁹

ადმინისტრაციულ სარჩელთან მიმართებით ადმინისტრაციულ საჩივარს გააჩნია ის უპირატესობა, რომ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ადმინისტრაციული წარმოებისას, მოწმდება ქვემდგომი ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის არამხოლოდ კანონიერება, არამედ მიზანშეწონილობაც.⁵⁰

ცალკე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურის წინააღმდეგ ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენას და საჩივრის განმხილველი ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ სახელმწიფო ან საჯარო მოსამსახურისათვის ზიანის ანაზღაურების უფლებამოსილების დაკისრებას. ამას გარდა, საქართველოს კანონმდებლობა ასევე არ ითვალისწინებს ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობას ადმინისტრაციული ხელშეკრულების დადება, შესრულება ან შეწყვეტიდან გამომდინარე დავებზე.⁵¹ მათთან დაკავშირებით ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის საშუალებად გამოიყენება ადმინისტრაციული სარჩელი, რაზეც შემდგომ თავში იქნება განვრცობილი.

„დაინტერესებულ მხარეს უფლება აქვს გაასაჩივროს ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ გამოცემული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი.“⁵² ტერმინ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტში მოიაზრება, როგორც ინდივიდუალური, ასევე ნორმატიული ხასიათის აქტები.⁵³ სზაკ-ის თავდა-

⁴⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის 2003 წლის 24 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №3კ/ად-329-კ-02, წიგნში: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილებებში გამოყენებულ ნორმათა განმარტებანი, თბ., 2015, 54.

⁴⁸ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „ი“, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁴⁹ ადგიშვილი ზ., ვარდიამელი ქ., იზორია ლ., და სხვ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2005, 299.

⁵⁰ ტურავა პ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართალი, მე-2 გამოც., თბ., 2018, 238-239.

⁵¹ იბ. იქვე, 244.

⁵² მუხლი 177, ნაწილი 1, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁵³ ადგიშვილი ზ., ვინტერი გ., ქიტოშვილი დ., საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი, თბ., 2002, 36.

პირველი რედაქციით არ დაიშვებოდა ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტებზე ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენა.⁵⁴ მხოლოდ 2005 წლის 24 ივნისს განხორციელებული ცვლილებების შემდეგ, როდესაც ტერმინი – ადმინისტრაციული აქტი, შეიცვალა ტერმინით – ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი, ნათელი გახდა, რომ არსებობდა ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტზე საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობა. ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის შემთხვევაში, ანაზღაურებას შეიძლება დაექვემდებაროს მხოლოდ ის ზიანი, რომელიც პირდაპირ და უშუალოდ გამოიწვია ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივმა აქტმა. შესაბამისად, გამართლებულად უნდა მივიჩნიოთ ის მიდგომა, რომ ასეთი შემთხვევებისას არ უნდა ხდებოდეს პასუხისმგებლობის ფართო ინტერპრეტაცია.⁵⁵ ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობას ითვალისწინებს გერმანიის ფედერალური რესპუბლიკის კანონმდებლობაც იმ განსხვავებით, რომ ზოგადად ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტები უნდა გასაჩივრდეს სასამართლოში თუ სპეციალური კანონმდებლობით სხვა რამ არ არის დადგენილი.⁵⁶

ამას გარდა, „ადმინისტრაციული ორგანოს ქმედება, რომელიც არ არის დაკავშირებული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემასთან, გასაჩივრდება ამ თავით დადგენილი წესით“⁵⁷, რაც ნიშნავს იმას, რომ ადმინისტრაციული საჩივრის ობიექტი შესაძლოა, იყოს ადმინისტრაციული რეალაქტი.⁵⁸ ამის მიუხედავად, გავრცელებულია მოსაზრება, რომ შესაძლებელია, ერთჯერადი გასაჩივრების გარეშე, რეალაქტის განხორციელების მოთხოვნით სასამართლოსთვის სარჩელით მიმართვა ადმინისტრაციული ორგანოს წერილობითი უარის არსებობის შემთხვევაში, უარის ოფიციალური გაცნობიდან ერთი თვის ვადაში, ხოლო მისი არ არსებობის შემთხვევაში – ნებისმიერ დროს.⁵⁹

უფლების დაცვის საშუალების – ადმინისტრაციული საჩივრის გამოყენება დამოკიდებულია ორ სამართლებრივ გარემოებაზე: ა) ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობით გამოწვეული ზიანის სახეობასა და ბ) მისი საქმიანობის ფორმაზე. როგორც აღინიშნა, ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობით შესაძლოა, წარმოიშვას ორი სახეობის ზიანი: ა) დასრულებული და ბ) განგრძობადი. დასრულებული ზიანის შემთხვევაში, ზიანის ოდენობა არის უცვლელი, ხოლო განგრძობადისას — ცვალებადი. განვიხილოთ შემთხვევები, როდესაც შესაძლებელია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენის გზით.

5.1. განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

5.1.1. ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

განგრძობადი ზიანის თავისებურებიდან გამომდინარე, დაზარალებულს აქვს იმის ინტერესი, რომ შეჩერდეს ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მოქმედება, რათა აღარ გაიზარდოს ზიანის ოდენობა და აღდგეს პირვანდელი მდგომარეობა. შესაბამისად, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენის მიზნით, მან უნდა მოითხოვოს ზიანის წარმომშობი ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბა-

⁵⁴ იქვე, 223.

⁵⁵ ვაჩაძე მ., თოდრია ი., ტურავა პ., ნკეპლაძე ნ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2005, 21.

⁵⁶ §79, Administrative Procedure Act, 25/05/1976, <www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.pdf> [11.03.2019].

⁵⁷ მუხლი 177, ნაწილი 3, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁵⁸ ტურავა პ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართალი, მე-2 გამოც., თბ., 2018, 244.

⁵⁹ ტურავა პ. (რედ.), კოპალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, მითითებულია: კოპალეიშვილი მ., ტურავა პ., ხარშილაძე ი., ლორია ხ., გვარამაძე თ., ღვამიჩავა თ., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2018, 41 და 290.

თილად ცნობა და ადმინისტრაციული ორგანოსთვის წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების დავალება. ხოლო ზიანის ოდენობის ზრდის გამორიცხვის მიზნით, საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს უფლების დაცვის დროებით მექანიზმს ე. წ. სუსპენზიურ ეფექტს. კერძოდ, „თუ კანონით ან მის საფუძველზე გამოცემული კანონქვემდებარე აქტით სხვა რამ არ არის დადგენილი, გასაჩივრებული აქტის მოქმედება შეჩერდება ადმინისტრაციული საჩივრის რეგისტრაციის მომენტიდან. ამის თაობაზე ადმინისტრაციული ორგანო გამოსცემს ინდივიდუალურ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტს.“⁶⁰ მართალია, გასაჩივრებული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის შეჩერებისთვის საქართველოს კანონმდებლობა ითხოვს ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემას, მაგრამ აღნიშნული მოთხოვნა არაა სავალდებულო ხასიათის და მისი გამოუცემლობის შემთხვევაშიც გასაჩივრებული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მოქმედება ავტომატურად შეჩერდება ადმინისტრაციული საჩივრის რეგისტრაციით. საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს გამონაკლის შემთხვევებს. მაგალითად, როდესაც სადავო ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამომცემმა ან საჩივრის განმხილველმა ადმინისტრაციულმა ორგანომ უნდა მიიღოს ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი გასაჩივრებული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მოქმედების გაგრძელების შესახებ. ასეთი სახის ინდივიდუალურ ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მიღება სავალდებულოა. დაინტერესებულ პირს, მათ შორის, მომჩივანს, უფლება აქვს ინდივიდუალურ ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გასაჩივრებისათვის საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გაასაჩივროს გადაწყვეტილება როგორც ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მოქმედების შეჩერების, ისევე გაგრძელების შესახებ.⁶¹

ზემოთ მითითებული მექანიზმი იცავს დაზარალებულს ზიანის ოდენობის შემდგომი გაზრდისგან. რაც შეეხება უკვე წარმოშობილ ზიანს, დაზარალებულმა უნდა მოითხოვოს მისი ანაზღაურება. განგრძობადი ზიანის არსებობის შემთხვევაში, ასეთი მოთხოვნისათვის სავალდებულო არაა დაზარალებულის მიერ ქვემდგომი ადმინისტრაციული ორგანოსთვის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შესახებ განცხადებით მიმართვა და ამ უკანასკნელის მიერ მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის გადაწყვეტილების არსებობა. ასეთი მიდგომის უმთავრეს არგუმენტებს წარმოადგენს ადმინისტრაციულ საჩივართან დაკავშირებული ადმინისტრაციული წარმოების ეკონომიურობისა და გადასაწყვეტი საკითხისადმი არაფორმალური დამოკიდებულების პრინციპი. ამ უკანასკნელში მოიაზრება ის, რომ ადმინისტრაციულ ორგანოს გადაწყვეტილების მიღებისას არ უნდა ჰქონდეს ზედმეტად ფორმალური დამოკიდებულება გადასაწყვეტი საკითხისადმი. არაფორმალურობის პრინციპი ეკონომიურობისგან განსხვავდება იმით, რომ ამ უკანასკნელის გათვალისწინებისას საკითხის გადამწყვეტი სუბიექტი არასაჭირო ხარჯებისა და დავის განხილვის ვადების შემცირებას ახდენს კანონმდებლობის ყველა მოთხოვნის დაცვით. ამის საწინააღმდეგოდ, არაფორმალურობის პრინციპი აღწევს იმავე მიზანს, თუმცა კანონმდებლობის პროცედურულ მოთხოვნათა არაარსებითი დარღვევით, ანუ აღნიშნულ პრინციპში იგულისხმება, რომ საკითხის გადამწყვეტ სუბიექტს არ ჰქონდეს ზედმეტად ფორმალური დამოკიდებულება საკითხისადმი.

5.1.2. რეალაქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

რეალაქტით გამოწვეული განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვისას ასევე აქვს იმის ინტერესი, რომ შეჩერდეს რეალაქტის განხორციელება, რათა აღარ გაიზარდოს ზიანის ოდენობა და აღდგეს პირვანდელი მდგომარეობა. შესაბამისად, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენის

⁶⁰ მუხლი 184, ნაწილი 1, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁶¹ ადვოკატი ვ. ვინტერი გ., კიტოშვილი დ., საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი, თბ., 2002, 336-337.

მიზნით, მან უნდა მოითხოვოს ზიანის წარმომშობი მოქმედების განხორციელებისაგან თავის შეკავება და ადმინისტრაციული ორგანოსთვის წარმომშობილი ზიანის ანაზღაურების დავალება. ასეთ შემთხვევაში, ასევე გამოიყენება ეკონომიურობისა და არაფორმალურობის პრინციპები, ანუ სავალდებულო არაა, რომ დაზარალებულმა მიმართოს ზიანის გამომწვევ ადმინისტრაციულ ორგანოს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით და იარსებოს მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილებამ.

უმთავრესი პრობლემა, რომელიც ადმინისტრაციული საჩივრით რეალაქტით გამოწვეული განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვისას არსებობს, ესაა საქართველოს კანონმდებლობით უფლების დროებითი დაცვის საშუალებათა გაუთვალისწინებლობა. ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტებისგან განსხვავებით, როდესაც ადმინისტრაციული საჩივრის რეგისტრაცია, გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, იწვევდა აქტის მოქმედების შეჩერებას, რეალაქტის შემთხვევაში ქვემდგომი ადმინისტრაციული ორგანო უფლებამოსილია, განახორციელოს მოქმედება საკითხთან დაკავშირებით საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე. გასათვალისწინებელია, რომ ზიანის ოდენობის ზრდისთვის წინააღმდეგობის განევას დაზარალებული პირი ვერცერთი სამართლებრივი მექანიზმით მოახერხებს. შესაბამისად, დაზარალებულისთვის შესაძლოა, უფრო მიმზიდველი აღმოჩნდეს სასამართლოში ადმინისტრაციული სარჩელის წარდგენა, რადგან ადმინისტრაციული სამართალწარმოებისას გათვალისწინებულია უფლების დროებითი დაცვის უფრო მეტი საშუალებები,⁶² ვიდრე ადმინისტრაციულ საჩივართან დაკავშირებული ადმინისტრაციული წარმოებისას. ამას ემატება, ისიც, რომ ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების შესახებ სარჩელის დასაშვებობის წინაპირობას არ წარმოადგენს ადმინისტრაციული საჩივრის ზემდგომ ადმინისტრაციულ ორგანოში ერთჯერადად წარდგენა.⁶³

5.2. დასრულებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვასთან შედარებით დასრულებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა უფრო მარტივია, რადგან ამ უკანასკნელ შემთხვევაში დაზარალებულს აღარ ესაჭიროება სამართლებრივი საშუალებების გამოყენება ზიანის ოდენობის ზრდის თვიდან ასარიდებლად. მის ერთადერთ ინტერესს ადმინისტრაციული ორგანოსთვის ზიანის ანაზღაურების დავალდებულება წარმოადგენს. ამ მიზნის მიღწევისათვის მას შეუძლია, გამოიყენოს უფლების დაცვის ისეთი სამართლებრივი საშუალება, როგორცაა ადმინისტრაციული საჩივარი, რომლითაც დაზარალებულმა საჩივრის განმხილველი სუბიექტისგან უნდა მოითხოვოს ზიანის მიმყენებელი ადმინისტრაციული ორგანოსთვის მოქმედების განხორციელების, ანუ ზიანის ანაზღაურების, დავალება. ცალკე უნდა აღინიშნოს, რომ დაზარალებულს შეუძლია, აირჩიოს უფლების დაცვის სხვა საშუალება. კერძოდ, ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენის გარეშე სასამართლოსთვის ადმინისტრაციული სარჩელით მიმართვა.

6. ადმინისტრაციული სარჩელი, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალება

ადმინისტრაციულ სარჩელს, როგორც ადამიანის უფლებების დაცვის სამართლებრივ მექანიზმს, ითვალისწინებს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი (შემდგომში – სასკ). ვინაიდან წი-

⁶² მხედველობაში მაქვს უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმები, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 31-ე მუხლით, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁶³ ლორია ვ. (რედ.), ხარშილაძე ი., კოპალეიშვილი მ., ნეკუპლაძე ნ. და სხვ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, მე-3 გამოც., თბ., 2008, 238.

ნამდებარე ნაშრომში სახელმწიფო ხელისუფლების ზიანის წარმომშობი საქმიანობა დავყავით ორ კატეგორიად, შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის საშუალებებიც უნდა განვიხილოთ ორ სახედ: 1. ადმინისტრაციული სარჩელი სახელმწიფო ხელისუფლების ზოგადი ხასიათის საქმიანობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის შესახებ და 2. ადმინისტრაციული სარჩელი სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური საქმიანობით ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის შესახებ.

6.1. სახელმწიფო ხელისუფლების ზოგადი ხასიათის საქმიანობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

სახელმწიფო ხელისუფლების ზოგადი ხასიათის საქმიანობად მიჩნეულ იქნა სამართლის სუბიექტების მიერ საჯაროსამართლებრივი უფლებამოსილების განხორციელება. ასეთ დროს ადმინისტრაციული ორგანო იყენებს საქმიანობის საჯაროსამართლებრივ ფორმებს, რომლებსაც ენიჭებათ საპროცესოსამართლებრივი მნიშვნელობა, რადგან ისინი განაპირობებენ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის საშუალების სწორად შერჩევას.⁶⁴ აღნიშნული განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, როდესაც საქმე განგრძობით ზიანთან გვაქვს. ასეთ შემთხვევებში, პირის ინტერესი მიმართულია არამხოლოდ წარსულისკენ – აინაზღაუროს უკვე წარმომშობილი ზიანი, არამედ მომავლისკენაც – გამორიცხოს ზიანის ოდენობის ზრდა. ამისათვის კი დაზარალებულმა სწორად უნდა განსაზღვროს ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ზიანის წარმომშობი საქმიანობის ფორმა, რომლის წინააღმდეგაც იგი სასამართლოს ადმინისტრაციული სარჩელით მიმართავს. დასრულებული ზიანის არსებობისას დაინტერესებული პირის ინტერესი მიმართულია მხოლოდ წარსულისკენ – ზიანის ანაზღაურებისკენ. შესაბამისად, მას აღარ ესაჭიროება ზიანის გამომწვევი საქმიანობის წინააღმდეგ ადმინისტრაციული სარჩელის წარდგენა, რადგან ასეთი საქმიანობა უკვე დასრულებულია და წარმოშვა ის ზიანი, რომლის წარმომშობაც მას მაქსიმალურად შეეძლო. განვიხილოთ ზიანის თითოეული კატეგორიიდან ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის მექანიზმები.

6.1.1. განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

განგრძობადი ზიანის არსებობისას მოთხოვნის უფლების დაცვის საშუალებებს გააჩნიათ საერთო თვისება, რომელიც გამოიხატება დაზარალებულის წარსულისკენ მიმართული ინტერესის დაცვაში. ამ უკანასკნელი ინტერესის დაცვის მიზნით, მან სასკ-ის 24-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით უნდა მოითხოვოს ზიანის მიმყენებელი ორგანოსთვის მოქმედების განხორციელების, ანუ ზიანის ანაზღაურების, დავალება. ხოლო მომავლისკენ მიმართული ინტერესის დაცვის ნაწილში, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის მექანიზმები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან. შესაბამისად, განსხვავებული უნდა იყოს დაზარალებულის მოთხოვნებიც, რაც მომდევნო ქვეთავებშიც გამოჩნდება.

6.1.1.1. ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად შესაძლებელია, ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის წინააღმდეგ ადმინისტრაციული სარჩელით სასამართლოსთვის მიმართვა. როგორც აღინიშნა,

⁶⁴ ვაჩაძე მ., თოდროა ი., ტურავა პ., ნკეპლაძე ნ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2005, 247.

ამ ტერმინში მოიაზრება ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტიც. საქართველოსგან განსხვავებით, ჰოლანდიაში აკრძალულია ცალკეული ნორმატიული შინაარსის გადაწყვეტილებების გასაჩივრება,⁶⁵ ამდენად, მათი კანონმდებლობა უფრო დეტალურად განსაზღვრავს ადმინისტრაციული სარჩელის ობიექტის სახეებს.

6.1.1.1. ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტით გამოწვეული ზიანი

„სასამართლოში ადმინისტრაციული დავის საგანი შეიძლება იყოს ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის შესაბამისობა საქართველოს კანონმდებლობასთან.“⁶⁶ აქედან გამომდინარე, დაზარალებული უფლებამოსილია, სასკ-ის 22-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით მოითხოვოს ზიანის წარმომშობი გამოცემული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობა. აღნიშნული სახის მოთხოვნა ძირითად შემთხვევებში ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერებას იწვევს, რადგან ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობის შესახებ სარჩელს სადავო ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მიმართ სუსპენზიური ეფექტი გააჩნია. კერძოდ, მხარის შუამდგომლობისა და სასამართლო მსჯელობის გარეშეც, სარჩელის მიღება ავტომატურად აჩერებს სადავო ინდივიდუალური აქტის მოქმედებას. სარჩელის მიღება ნიშნავს სასამართლოს მიერ სარჩელის წარმოებაში მიღების შესახებ განჩინების გამოტანას და არა სარჩელის სასამართლოს კანცელარიაში შეტანას.⁶⁷ საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ გამონაკლის შემთხვევებში,⁶⁸ სასამართლოს მიერ სარჩელის მიღებას არ აქვს სუსპენზიური ეფექტი სადავო ინდივიდუალური აქტის მიმართ, თუმცა ასეთი შემთხვევების არსებობისას, დაზარალებულს გააჩნია უფლების დროებითი დაცვის ალტერნატიული მექანიზმი, კერძოდ, მისი მოთხოვნის საფუძველზე სასამართლოს შეუძლია ინდივიდუალური აქტის მოქმედების შეჩერება.⁶⁹ ამ დროს უფლების დროებით დაცვაზე სასამართლოს გადაწყვეტილება ანაცვლებს ე. წ. სუსპენზიურ ეფექტს.⁷⁰

მართალია, დასაშვებია ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობის შესახებ სასამართლოსთვის მიმართვა,⁷¹ მაგრამ ასეთ სადავო აქტზე, განსხვავებით სადავო ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტისგან, არ ვრცელდება სუსპენზიური ეფექტი. აღნიშნული გამომდინარეობს სასკ-ის 29-ე მუხლის სათაურისა და შინაარსიდან. ადმინისტრაციული სარჩელისგან განსხვავებით, ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობის შესახებ ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენისას სავარაუდოა, რომ სადავო ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის მიმართ მოქმედებს სუსპენზიური ეფექტი. ეს კი იმის გათვალისწინებით, რომ სზაკ-ის 184-ე მუხლში, რომელიც აწესრიგებს ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენით გამოწვეულ სუსპენზიურ ეფექტს, მოხსენიებულია ტერმინი არა „ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი“, არამედ „ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტი“. ეს უკანასკნელი,

⁶⁵ Article 8:2, Dutch General Administrative Law Act, 05/1994, <www.acm.nl/en/publications/publication/15446/Dutch-General-Administrative-Law-Act> [11.03.2019].

⁶⁶ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „ა“, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁶⁷ ლორია ვ. (რედ.), ხარშილაძე ი., კოპალეიშვილი მ., ნკეპლაძე ნ. და სხვ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, მე-3 გამოც. თბ., 2008, 266-267; ასევე, იხ. მუხლი 29, ნაწილი 1, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.

⁶⁸ იხ. იქვე, მუხლი 29, ნაწილი 2. ასევე, მუხლები 23 და 35, „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონი, სსმ, 40, 18/07/2005.

⁶⁹ მუხლი 29, ნაწილი 3, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 39(46), 06/08/1999.

⁷⁰ ტურავა პ. (რედ.), კოპალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 389.

⁷¹ იხ. იქვე, 306.

როგორც აღინიშნა, საკუთარ თავში მოიცავს როგორც ინდივიდუალურ, ისევე ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტს. აქედან გამომდინარე, უმჯობესი იქნება, თუ ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობის შესახებ ადმინისტრაციული საჩივრისა და სარჩელის მარეგულირებელი ნორმები ურთიერთშესაბამისობაში იქნებიან. ვინაიდან საქართველოს კანონმდებლობა დასაშვებად მიიჩნევს ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობის შესახებ ადმინისტრაციული სარჩელის წარდგენით პირის უფლების რეპრესიულ დაცვას (დარღვეული უფლების აღდგენას),⁷² ლოგიკური იქნებოდა, საპროცესო კანონმდებლობა ითვალისწინებდეს უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმსაც; აღნიშნულის გარეშე, შეუძლებელი იქნება ეფექტიანი მართლმსაჯულების უზრუნველყოფა, რამდენადაც იარსებებს საშიშროება, რომ საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე საჯარო ხელისუფლება პირს დააყენებს რეალური ფაქტების წინაშე.⁷³

6.1.1.1.2. ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოუცემლობით გამოწვეული ზიანი

„სასამართლოში ადმინისტრაციული დავის საგანი შეიძლება იყოს ადმინისტრაციული ორგანოს ვალდებულება ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემის თაობაზე.“⁷⁴ აქედან გამომდინარე, დაზარალებული უფლებამოსილია, სასკ-ის 23-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით მოითხოვოს იმ ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემა, რომლის გამოუცემლობა მას ზიანს აყენებს. თუმცა ასეთი სასარჩელო მოთხოვნა ვერ შეაჩერებს ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოუცემლობით წარმოშობილი ზიანის ოდენობის ზრდას სადავო საკითხის გადაწყვეტამდე. ამისთვის დაზარალებულმა უნდა გამოიყენოს უფლების დაცვის დროებითი მექანიზმი და დამოუკიდებელი პროცესუალური მოქმედების განხორციელების მიზნით, სადავო სამართალურთიერთობის წინასწარი მონესრიგების მოთხოვნის განცხადებით მიმართოს სასამართლოს.⁷⁵ უფლების დაცვის აღნიშნული დროებითი საშუალების დანიშნულებაა არსებული სამართლებრივი მდგომარეობის შეცვლის გზით პირის ინტერესების ხელყოფის რეალური საშიშროების არიდება.⁷⁶

ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოუცემლობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებისას არ არსებობს უფლების დროებითი დაცვის საშუალება, განსხვავებით უფლების რეპრესიული დაცვის მექანიზმისგან. ამ უკანასკნელის არსებობიდან გამომდინარე, უფლების დროებითი დაცვის საშუალების ხელმისაწვდომობა საჭიროა, რათა სრულად იყოს უზრუნველყოფილი დაზარალებულის უფლებების დაცვა.

6.1.1.2. რეალაქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

„სასამართლოში ადმინისტრაციული დავის საგანი შეიძლება იყოს ადმინისტრაციული ორგანოს ვალდებულება რაიმე ქმედების განხორციელების თაობაზე.“⁷⁷ ქმედების განხორციელების თაო-

⁷² ვაჩაძე მ., თოდრია ი., ტურავა პ., ნკებლაძე ნ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2005, 174.

⁷³ ტურავა პ. (რედ.), კოპალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 386.

⁷⁴ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „გ“, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 39(46), 06/08/1999.

⁷⁵ იქვე, მუხლი 31, ნაწილი 1, წინადადება 2.

⁷⁶ ტურავა პ. (რედ.), კოპალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 393.

⁷⁷ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „გ“, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 39(46), 06/08/1999.

ბაზე ვალდებულებაში მოიაზრება როგორც მოქმედების განხორციელება, ისე მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავება. ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერებისთვის დაზარალებულმა სასკ-ის 24-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით უნდა მიმართოს სასამართლოს და მოითხოვოს დარღვეული უფლების აღდგენა. ამასთან, სასარჩელო მოთხოვნის განსაზღვრისთვის მნიშვნელობა არ აქვს, ზიანს წარმოშობს მოქმედების განხორციელება თუ განუხორციელებლობა, რადგან ორივე კატეგორიის საქმიანობისგან დაზარალებულის უფლებების დაცვა ხორციელდება სასკ-ის 24-ე მუხლით. მოქმედების განხორციელების დავალების შესახებ და მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების შესახებ სარჩელებს შორის განსხვავება მდგომარეობს უფლების დაცვის დროებით მექანიზმებში. მათ განხილვას მომდევნო ქვეთავები დაეთმობა.

6.1.1.2.1. მოქმედების განუხორციელებლობით გამოწვეული ზიანი

მოქმედების განუხორციელებლობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის დროებითი საშუალება არის ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოუცემლობით წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის დროებითი მექანიზმის იდენტიური. აღნიშნულს განაპირობებს ის, რომ ამ ორ უკანასკნელ შემთხვევაში, ადმინისტრაციული ორგანო კანონსაწინააღმდეგოდ უარს ამბობს მისთვის კანონით დაკისრებული ვალდებულების – იქნება ეს ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოცემის თუ მოქმედების განხორციელების – შესრულებაზე, რაც პირს აყენებს ზიანს. ასეთ დროს, როგორც აღინიშნა, ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის გამოუცემლობით წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის დროებით მექანიზმზე მსჯელობისას, ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერების მიზნით, დაზარალებულს შეუძლია, საკუთარი უფლებები დროებით დაიცვას სასკ-ის 31-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მე-2 წინადადების საფუძველზე. აღნიშნული ნორმა უზრუნველყოფს დაზარალებულის ინტერესების დაცვას არსებული სამართლებრივი მდგომარეობის შეცვლის, სამართალურთიერთობის წინასწარ მონესრიგების გზით.

ერთ-ერთი საინტერესო საკითხი, რომელიც უკავშირდება ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მოქმედების განუხორციელებლობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას, ესაა შემთხვევა, როდესაც ქ. რუსთავში, კულტურისა და დასვენების პარკში 7 წლის ბავშვს თავს დაესხა გიურზა და დაგესლა, რის შედეგადაც ბავშვი უმძიმეს მდგომარეობაში ჩავარდა. მოსარჩელე ითხოვდა ქ. რუსთავის მერიისა და ასევე პარკის მესაკუთრისგან ზიანის ანაზღაურებას, თუმცა სასარჩელო მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდა, რადგან საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, მოპასუხეებს არ შეეძლოთ თავიდან აეცილებინათ ზიანი, ადგილი ჰქონდა უბედურ შემთხვევას, რომლის დადგომაში მოპასუხეებს ბრალი არ მიუძღოდათ. სახელმწიფო, რომელიც წარმოადგენს გარეული ცხოველების მესაკუთრეს, არ აგებს პასუხს იმ ზიანისთვის, რომელიც დგება ბუნებრივი თავისუფლების მდგომარეობაში მყოფი ცხოველების მიერ.⁷⁸

6.1.1.2.2. მოქმედების განხორციელებით გამოწვეული ზიანი

მოქმედებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებისას, ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერების მიზნით, დაზარალებულის ინტერესს წარმოადგენს იმ სამართლებრივი მდგომარეობის შენარჩუნება, რომელიც არსებობდა მოქმედების განხორციელების დაწყებამდე. შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურე-

⁷⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2004 წლის 23 სექტემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-205-172-კ-04, ნაშრომში: *რუსიაშვილი ჯ.*, ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ ზიანის ანაზღაურება, თბ., 2013, 150-156.

ბის მოთხოვნის უფლების დროებითი დაცვის ის მექანიზმი, რომელიც სამართლებრივი მდგომარეობის შეცვლისთვის გამოიყენება, ვერ დააკმაყოფილებს დაზარალებულის ინტერესს და ამის საპირისპიროდ, დაზარალებულის დაცვა შესაძლოა, მოხდეს მხოლოდ სამართლებრივი მდგომარეობის შენარჩუნების უზრუნველყოფელი უფლების დროებითი დაცვის საშუალებით. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, „განცხადების საფუძველზე სასამართლოს სარჩელის აღძვრამდე შეუძლია დავის საგანთან დაკავშირებით მიიღოს დროებითი განჩინება, როდესაც არსებობს საშიშროება, რომ არსებული მდგომარეობის შეცვლით ხელი შეეშლება განმცხადებლის უფლების რეალიზაციას ან აღნიშნული მნიშვნელოვნად გართულდება.“⁷⁹

6.1.1.3. ადმინისტრაციული ხელშეკრულებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

„სასამართლოში ადმინისტრაციული დავის საგანი შეიძლება იყოს ადმინისტრაციული ხელშეკრულების დადება, შესრულება ან შეწყვეტა,⁸⁰ ასევე ადმინისტრაციული ორგანოს ვალდებულება ზიანის ანაზღაურების თაობაზე.“⁸¹ ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერებისთვის დაზარალებულმა სასკ-ის 25¹ მუხლის მე-2 ნაწილით უნდა მიმართოს სასამართლოს და მოითხოვოს დარღვეული უფლების აღდგენა. ადმინისტრაციული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმებად ვერ იქნება გამოყენებული სასკ-ის 29-ე და 31-ე მუხლები, რადგან ისინი შეეხებიან ინდივიდუალური ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტებთან და ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მოქმედების განხორციელება, ასევე განუხორციელებლობასთან დაკავშირებულ და არა ადმინისტრაციული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დავებს, რაზეც პირდაპირ მიუთითებს ამ მუხლების სათაურები და შინაარსი.

მართალია, ადმინისტრაციული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დავებზე არ გამოიყენება უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმები, თუმცა უნდა გამოიყენებოდეს სამოქალაქო საპროცესო საშუალებები, სარჩელისა⁸² და გადაწყვეტილების აღსრულების⁸³ უზრუნველყოფის ღონისძიებები. შესაბამისად, ამ კატეგორიის დავებზე დაზარალებულის უფლებების დროებითი დაცვა შედარებით უფრო მეტად არის უზრუნველყოფილი, ვიდრე ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტებიდან გამომდინარე დავებზე.

6.1.2. დასრულებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

6.1.2.1. აღიარებითი სარჩელი

„სასამართლოში ადმინისტრაციული დავის საგანი შეიძლება იყოს უფლების ან სამართალურ-თიერთობის არსებობა-არარსებობის დადგენა.“⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, „აღიარებითი სარჩელს შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც სხვა სახის სარჩე-

⁷⁹ მუხლი 31, ნაწილი 1, წინადადება 1, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 39(46), 06/08/1999.

⁸⁰ იქვე, მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „ბ“.

⁸¹ იქვე, მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „გ“.

⁸² მუხლი 198, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 47-48, 31/12/1997.

⁸³ იქვე, მუხლი 271.

⁸⁴ მუხლი 2, ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „დ“, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 39(46), 06/08/1999.

ლის გამოყენება არ არის შესაძლებელი. პროცესის ეკონომიის თვალსაზრისით აღიარებითი სარჩელი დაუშვებელია, თუ შესაძლებელია თვით ვალდებულების შესრულების თაობაზე სარჩელის აღძვრა, ე. ი. თუ შესაძლებელია აღიარას მიკუთვნებითი (აღსრულებითი) სარჩელი. მოსარჩელე ვერ იქნება აღიარებითი სარჩელის აღძვრით სამართლებრივად დაინტერესებული, თუ მას შესაძლებლობა აქვს სარჩელის სხვა ფორმით მიაღწიოს მიზანს. ამასთანავე, აღიარებითი სარჩელი არ უნდა გახდეს სარჩელის სხვა სახეების დასაშვებობის წინაპირობებისგან თავის დაღწევის საშუალება. აღიარებითი სარჩელი არ მოიცავს მოპასუხის მიმართ შესრულების მოთხოვნას ან ამ შესრულების იძულების წესით განხორციელებას.⁸⁵ აღიარებითი სარჩელი გამოყენებულ უნდა იქნას იმ შემთხვევებში, როდესაც ზიანის წარმომშობი საქმიანობა უკვე შესრულებულია და მან გამოიწვია ზიანი იმ მაქსიმალური ოდენობით, რომლის გამონვევაც მას შეეძლო. დაზარალებულის ინტერესი უკავშირდება არა ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობას, არამედ წარმომშობილი ზიანის ანაზღაურებას. ასეთ შემთხვევაში დაზარალებულმა, სასკ-ის 25-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის საფუძველზე, აღიარებითი სარჩელით უნდა მიმართოს სასამართლოს და მოითხოვოს ადმინისტრაციული ორგანოს დასრულებული საქმიანობის კანონსაწინააღმდეგოდ აღიარება.⁸⁶ ამის ერთ-ერთ მაგალითად შეგვიძლია, მოვიყვანოთ ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ რეალაქტის – მოქმედების განხორციელების გზით, შენობის დემონტაჟი. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, „ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განხორციელებული დემონტაჟი არის ერთჯერადი დასრულებული მოქმედება (რეალაქტი). ასეთი რეალაქტის განხორციელებით პირის შელახული უფლების აღდგენის ერთ-ერთ საშუალებად პროცესუალური კანონმდებლობით გათვალისწინებულია აღიარებითი სარჩელი იმ მოთხოვნით, რომ აღიარებული იქნეს მოქმედების უკანონობა.“⁸⁷ ასეთ დროს დაზარალებულის ინტერესს წარმოადგენს არა დასრულებული ქმედების გასაჩივრება, არამედ ამ ქმედებით უკვე წარმომშობილი ზიანის ანაზღაურება.

მართალია, სასკ-ის 31-ე მუხლში პირდაპირ არაა მითითებული ამ მუხლით გათვალისწინებული უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმის აღიარებით სარჩელებზე გამოყენების შესაძლებლობა, თუმცა გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, აღნიშნული საშუალების გამოყენება დასაშვებია უნდა იყოს აღიარებითი სარჩელის წარდგენის შემთხვევაშიც.⁸⁸ მას შემდეგ, რაც აღიარებული იქნება ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის კანონსაწინააღმდეგობა, დაზარალებულმა პირმა ზიანის მიმყენებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს უნდა მიმართოს განცხადებით, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სამართლებრივი საშუალებით.

ცალკე უნდა აღინიშნოს ის შემთხვევები, როდესაც არსებობს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემაფერხებელი გარემოება. კერძოდ, მოთხოვნა ხანდაზმულია. ამ სამართლებრივი გარემოების არსებობა ზეგავლენას უნდა ახდენდეს არა აღიარებითი სარჩელის დასაშვებად ცნობასა და დაკმაყოფილების შესაძლებლობაზე, არამედ ზიანის ანაზღაურების უფლების რეალიზაციაზე. აღნიშნული გამომდინარეობს იქიდან, რომ მატერიალური უფლება – ზიანის ანაზღაურების უფლება, არსებობს მოთხოვნის შემაფერხებელი გარემოების – მოთხოვნის ხანდაზმულობისგან, დამოუკიდებლად. შესაბამისად, ხანდაზმული მოთხოვნის საფუძვლის – ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის კანონსაწინააღმდეგოდ აღიარების შემდგომ, დაზარალებულმა უნდა მიმართოს ზიანის მიმყენებელ ორგანოს

⁸⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2008 წლის 5 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-740-706(კ-07).

⁸⁶ ტურავა პ. (რედ.), კობალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 375.

⁸⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 2 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე # ბს-595-573(კს-13).

⁸⁸ ტურავა პ. (რედ.), კობალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 392.

განცხადებით, როგორც ზიანის ანაზღაურების უფლების რეალიზაციის სამართლებრივი საშუალებით. ამ განცხადების განხილვისას, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ხანდაზმულობა ზეგავლენას მოახდენს მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე, ვინაიდან ადმინისტრაციული ორგანო სსკ-ის 144-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის საფუძველზე უფლებამოსილი იქნება უარი თქვას მოთხოვნის შესრულებაზე. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ხანდაზმულობის შემთხვევაში, ადმინისტრაციული ორგანოს დისკრეციულ უფლებამოსილებას მიეკუთვნება ხანდაზმული მოთხოვნის შესრულება. დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელების წესი კი დადგენილია საქართველოს კანონმდებლობით.

6.1.2.2. სარჩელი ქმედების განხორციელების დავალების შესახებ

როგორც აღინიშნა, ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ზიანის ანაზღაურება წარმოადგენს მოქმედების განხორციელებას. შესაბამისად, დასრულებული ზიანის არსებობისას დაზარალებულმა მოთხოვნის უფლების რეპრესიული დაცვის მიზნით, სსკ-ის 24-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით, უნდა მიმართოს სასამართლოს ადმინისტრაციული ორგანოსთვის ზიანის ანაზღაურების, ანუ მოქმედების განხორციელების დავალების შესახებ, მოთხოვნით.

იმ შემთხვევებისთვის, როდესაც განგრძობადი ზიანის გამომწვევ ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობას თან ახლავს ასევე დასრულებული ზიანი, დაზარალებულს არ უნდა ევალებოდეს ზიანის მიმყენებელ ადმინისტრაციულ ორგანოში ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის თაობაზე განცხადების წარდგენა, რადგან ეს გამოიწვევს ერთი და იმავე საკითხიდან გამომდინარე მოთხოვნების ხელოვნურად გაყოფას, რაც იქნება საკითხისადმი ზედმეტად ფორმალური მიდგომა. ამან კი შესაძლოა, გამოიწვიოს კიდევ ერთი დავის წარმოშობა, რაც უარყოფითად იმოქმედებს სახელმწიფოს ხარჯებზე. ამის საპირისპიროდ, შეიძლება ვთქვათ, როცა დაზარალებულის ინტერესია როგორც უკვე წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურება, ისევე მისი ოდენობის ზრდის შეჩერება, მის მიერ გამოსაყენებელი უფლების დაცვის მექანიზმი არის ერთიანი, ვინაიდან იგი ერთდროულად მიმართული უნდა იყოს როგორც ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერების, ასევე უკვე წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურებისკენ. ასეთ შემთხვევაში, სასამართლომ უნდა იხელმძღვანელოს არაფორმალურობის პრინციპით, რომელიც საშუალებას იძლევა, კონკრეტული ურთიერთობიდან გამომდინარე, განგრძობადი ზიანის გამომწვევი ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობით წარმოშობილი თანმდევი დასრულებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელი დასაშვებად იქნას მიჩნეული ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მოქმედების განხორციელებაზე – ზიანის ანაზღაურებაზე, უარის თქმის გადაწყვეტილების არსებობის გარეშე.

აბსოლუტურად განსხვავებული საქმე იქნება, როდესაც ზიანის გამომწვევი ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობა შესრულებულია და სახეზე გვაქვს მხოლოდ დასრულებული ზიანი. ასეთ შემთხვევებში, დაზარალებული ვალდებული იქნება ზიანის მიმყენებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს მოქმედების განხორციელების – ზიანის ანაზღაურების, მოთხოვნით. მხოლოდ ასეთი განცხადებების დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილების არსებობის პირობებში იქნება დასაშვები მოქმედების განხორციელების – ზიანის ანაზღაურების თაობაზე, სარჩელი. ეს განპირობებულია იმით, რომ ხელოვნურად არ ხდება დასრულებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის მექანიზმის გამოყოფა განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის საშუალებისგან. უფრო მეტიც, დაზარალებული ასეთ საშუალებას ვერც კი გამოიყენებს, რადგან, ამ შემთხვევებში, განგრძობადი ზიანი საერთოდ არ არსებობს.

6.2. სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური ხასიათის საქმიანობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა

როგორც აღინიშნა, სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური ხასიათის საქმიანობად უნდა მივიჩნიოთ, სახელმწიფოს მიერ ისეთი სახელისუფლებო საქმიანობის განხორციელება, რომელიც დაკავშირებული არაა საჯაროსამართლებრივი უფლებამოსილების განხორციელებასთან. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამ საქმიანობის ჩამონათვალი ზუსტად არის საქართველოს კანონმდებლობაში განერილი. საქართველოს კანონმდებლობით, ასეთ საქმიანობად მიიჩნევა პირის:

- მსჯავრდება;
- სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა;
- მიმართ აღმკვეთი ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენება;
- მიმართ ადმინისტრაციული პატიმრობის სახით ადმინისტრაციული სახდელის დაკისრება;
- მიმართ გამასწორებელი სამუშაოების სახით ადმინისტრაციული სახდელის დაკისრება.⁸⁹

ასეთი უკანონო საქმიანობის განხორციელების შედეგად, პირისათვის მიყენებული ზიანი სრულად უნდა აუნაზღაურდეს დაზარალებულს. ხოლო იმას, რომ პირს ზიანი მიადგა უკანონო საქმიანობით, ადასტურებს პირის მარეაბილიტირებელი გარემოების არსებობა, რომელთა გარეშე სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური ხასიათის საქმიანობით გამოწვეული ზიანი არ ანაზღაურდება. ასეთ გარემოებებს მიაკუთვნებენ გამამართლებელ განაჩენს, დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არ არსებობის გამო სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტასა და ა. შ.⁹⁰

მარეაბილიტირებელი გარემოების არსებობის დამადასტურებელი „სამართლებრივი დოკუმენტი“ ასრულებს ზუსტად იმავე როლს, რასაც დასრულებული ზიანის არსებობის შემთხვევაში, აღიარებითი სარჩელის წარდგენით მიღებული სასამართლოს გადაწყვეტილება ზიანის ანაზღაურების საფუძვლის არსებობის შესახებ. ვინაიდან ამ უკანასკნელშიც ასევე დასტურდება, რომ პირს გააჩნია მატერიალური უფლება მარეაბილიტირებელი გარემოების არსებობის დამადასტურებელი „სამართლებრივი დოკუმენტი“. ორივე მათგანის შემდგომ, პირმა უნდა მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება დამოუკიდებელი სამართლებრივი საშუალებით, წინააღმდეგ შემთხვევაში ზიანი არ ანაზღაურდება. ხოლო საშუალება, რომლითაც დაზარალებულს შეუძლია, მოითხოვოს სახელმწიფო ხელისუფლების სპეციალური ხასიათის უკანონო საქმიანობით წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურება, გათვალისწინებულია სასკ-ის 24-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით. ეს უკანასკნელი კი გამომდინარეობს იქიდან, რომ მართალია, ასეთი საქმიანობის განმახორციელებელი სუბიექტები – გამოძიებისა და პროკურატურის ორგანოები, სასამართლო, მათ მიერ განსახორციელებელი საქმიანობიდან გამომდინარე, ზოგადად, არ წარმოადგენენ ადმინისტრაციულ ორგანოებს, მაგრამ მათი მხრიდან ზიანის ანაზღაურება, როგორც საქმიანობა, ყველაზე ახლოს დგას ადმინისტრაციული ორგანოების საქმიანობის ისეთ ფორმასთან როგორცაა – რეალაქტი.

მიზანშეწონილია თვალსაჩინოებისთვის წარმოდგენილ იქნას უფლების რეპრესიული და დროებითი დაცვის მექანიზმების გამოყენების სქემა⁹¹:

⁸⁹ მუხლი 1005, ნაწილი 3, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 47-48, 31/12/1997.

⁹⁰ ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ. (სარედ. კოლეგია), სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მეოთხე, ტომი მეორე, თბ., 2001, 420.

⁹¹ სიმბოლო „X“ აღნიშნავს იმას, რომ მითითებული საქმიანობის შემთხვევაში შესაბამისი სამართლებრივი საშუალება (განცხადება, საჩივარი ან სარჩელი) არ გამოიყენება.

7. დასკვნა

წინამდებარე სტატიაში შესწავლილი საკითხებიდან გამომდინარე, გამოვლინდა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალებების სწორად შერჩევის კრიტერიუმები. ესენია: ზიანის გამომწვევი საქმიანობის ხასიათი, ამ უკანასკნელის სამართლებრივი ფორმა და თავად ზიანის სახეობა. ზიანი შესაძლოა გამოიწვიოს სახელმწიფოს სპეციალურმა ან ზოგადმა საქმიანობამ და მხოლოდ ამ უკანასკნელის შემთხვევაში შეიძლება გამოყენებულ იქნას ადმინისტრაციული განცხადება, საჩივარი და სარჩელი. აღნიშნული სამართლებრივი გარემოების დადგენის შემდგომ, უფლების დაცვის ადმინისტრაციული საშუალებების მრავალფეროვნების გამო, მისი სწორად შერჩევისათვის, საჭიროა კიდევ ერთი კრიტერიუმის – ზიანის სახეობის, შეფასება. არსებობს ზიანის ორი სახეობა: დასრულებული და განგრძობადი.

სახელმწიფოს სპეციალური ხასიათის საქმიანობით გამომწვეული დასრულებული ზიანის ანაზღაურების შემთხვევაში, დაზარალებული, ე. წ. მარეაბილიტირებელი გარემოების არსებობის დამადასტურებელი „გადაწყვეტილების“ საფუძველზე, სასამართლოსთვის მავალბელი სარჩელით მიმართვის გზით, ითხოვს ზიანის ანაზღაურებას. როგორც წინამდებარე სტატიაში იქნა განხილული, მავალბელი სარჩელის გამოყენება გამართლებულია, რადგან პასუხისმგებელი პირის მიერ განსახორციელებელი მმართველობითი ღონისძიება – ზიანის ანაზღაურება, საქმიანობის სამართლებრივი ფორმის თვალსაზრისით, წარმოადგენს რეალაქტს.

სახელმწიფოს ზოგადი ხასიათის საქმიანობით გამომწვეული დასრულებული ზიანის ანაზღაურების დროს, შესაძლოა, სამართლებრივად უფრო არგუმენტირებული იყოს დაზარალებულის მიერ სასამართლოსთვის პირდაპირ მავალბელი სარჩელის ნაცვლად, განვრცობითი აღიარებითი სარჩელით მიმართვა და ზიანის გამომწვევი საქმიანობის უკანონოდ აღიარების მოთხოვნა. აღნიშნულის დადგენის შემდგომ, მას შეეძლება პასუხისმგებელ ადმინისტრაციულ ორგანოში განცხადების შეტანის მეშვეობით ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა. აქ, შეიძლება პარალელიც გავავლოთ განვრცობით აღიარებით სარჩელსა და მარეაბილიტირებელი გარემოების არსებობის დამადასტურებელ „გადაწყვეტილებას“ შორის, რადგან ორივე მათგანი ადასტურებს, ზიანის გამომწვევი საქმიანობის უკანონობას. განსხვავება კი ისაა, რომ პირველი მათგანი შეეხება სახელმწიფოს ზოგადი ხასიათის საქმიანობას, ხოლო მეორე - სპეციალურს.

სახელმწიფოს ზოგადი ხასიათის საქმიანობით გამომწვეული განგრძობადი ზიანის ანაზღაურების დროს, უფლების რეპრესიული და პრევენციული დაცვის საშუალების სწორად შერჩევისათვის საჭირო ხდება მესამე კრიტერიუმის – ადმინისტრაციული ორგანოს საქმიანობის სამართლებრივი ფორმის, შეფასება. არსებობს ასეთი საქმიანობის ოთხი ფორმა: ინდივიდუალური და ნორმატიული ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტები, ადმინისტრაციული ხელშეკრულება და რეალაქტი. რომელი ფორმის განხორციელების შედეგადაც წარმოიშობა ზიანი, იმ ფორმის საწინააღმდეგო უფლების დაცვის საშუალება უნდა იქნას გამოყენებული, რათა შეჩერდეს (განგრძობადი) ზიანის ოდენობის ზრდა.

ზემოხსენებულ უფლების დაცვის საშუალებებს გააჩნიათ საკანონმდებლო ხარვეზები. კერძოდ,

- რეალაქტით გამომწვეული განგრძობადი ზიანის ანაზღაურებისას, არ არსებობს უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმები, რის გამოც დაზარალებულისთვის ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენისას, განსხვავებით ადმინისტრაციული სარჩელისგან, შეუძლებელი იქნება რეალაქტით წარმოშობილი ზიანის ოდენობის ზრდის შეჩერება;

▪ მსგავსი პრობლემაა, ნორმატიულ ადმინისტრაციულსამართლებრივ აქტთან დაკავშირებით წარდგენილ ნებისმიერ ადმინისტრაციულ სარჩელზე, რადგან ასეთ სარჩელებზე გამოყენებული ვერ იქნება უფლების დროებითი დაცვის საპროცესო მექანიზმები;

▪ იგივე მდგომარეობაა ადმინისტრაციული ხელშეკრულებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დროებითი დაცვის შემთხვევაშიც, რადგან სასკ-ის 29-ე და 31-ე მუხლებით გათვალისწინებული უფლების დროებითი დაცვის მექანიზმები, არ უნდა ვრცელდებოდეს ადმინისტრაციულ ხელშეკრულებაზე და ასეთი საქმიანობით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დროებითი დაცვაზე.

ზემოსხენებული საკანონმდებლო ხარვეზების გამოსწორება უზრუნველყოფს ზიანის ანაზღაურების უფლების პრევენციულ დაცვას, რაც თავის მხრივ გაზრდის მისი რეპრესიული დაცვის ეფექტიანობას.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია, აღინიშნოს – ნოვაციას უნდა წარმოადგენდეს, რომ ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში შესაძლებელია კერძო სამართლის ისეთი ინსტიტუტების გამოყენება, როგორებიცაა: ვალის არსებობის აღიარება და ხანდაზმული მოთხოვნის შესრულება. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, დაზარალებულმა შეიძლება მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება, თუ აღიარებითი სარჩელის საფუძველზე სასამართლო დაადგენს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის, როგორც მატერიალური უფლების არსებობას. ასეთი გადაწყვეტილების მიღების შემდგომ, დაზარალებულმა უნდა მიმართოს პასუხისმგებელ ადმინისტრაციულ ორგანოს და მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება. თავის მხრივ ადმინისტრაციული ორგანო, უფლებამოსილი იქნება, უარი თქვას მოქმედების შესრულებაზე, რაც მიუთითებს მისი დისკრეციის არსებობაზე, რომლის განხორციელების წესი განსაზღვრულია საქართველოს კანონმდებლობით. ამდენად, ზიანის ანაზღაურების ხანდაზმული მოთხოვნის საკითხის გადაწყვეტა წარმოადგენს ადმინისტრაციული ორგანოს დისკრეციულ უფლებამოსილებას და მას ვერ ექნება ნების ისეთი მაღალი ავტონომია, როგორც აქვთ კერძო სამართლის პირებს.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, 24/08/1995.
2. „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონი, სსმ, 40, 18/07/2005.
3. საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.
4. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, სსმ, 32(39), 15/07/1999.
5. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 47-48, 31/12/1997.
6. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31, 24/07/1997.
7. ახვლედიანი ზ., ქანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., ჯორბენაძე ს., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, თბ., 1999, 337.
8. ადეიშვილი ზ., ვარდიაშვილი ქ., იზორია ლ., და სხვ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2005, 53-54, 102-105, 353, 299.
9. ადეიშვილი ზ., ვინტერი გ., ქიტოშვილი დ., საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი, თბ., 2002, 32-33, 40, 36, 336-337.
10. ბერეკაშვილი დ., თოდუა მ., ჩაჩავა ს., ძლიერიშვილი ზ., კაზუსის ამოხსნის მეთოდთა სამოქალაქო სამართალში, თბ., 2015, 20-21.
11. ვინტერი გ., ადმინისტრაციული სამართლის განვითარება და სამართლებრივი კონსულტაცია საქართველოს, როგორც გარდამავალი ქვეყნის მაგალითზე, ჟურნ. „ადმინისტრაციული სამართალი“, №1, 2013, 78.
12. ვაჩაძე მ., თოდრია ი., ტურავა პ., ნკეპლაძე ნ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2005, 21, 247, 174.

13. იზორია ლ., კორკელია კ. და სხვ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბ., 2005, 363-364.
14. კოპალეიშვილი მ., ტურავა პ., ხარშილაძე ი., ლორია ხ., გვარამაძე თ., ლვამირავა თ., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2018, 287-289, 285-286, 320, 41, 290.
15. კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბ., 2003, 336.
16. ლორია ვ. (რედ.), ხარშილაძე ი., კოპალეიშვილი მ., წეკელაძე ნ. და სხვ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, მე-3 გამოც., თბ., 2008, 238, 266-267.
17. მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თბ., 2008, 78.
18. ნაჭყებია ა., ადმინისტრაციულსამართლებრივი ნორმების განმარტებები უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში, თბ., 2015, 101-102.
19. რუსიაშვილი ჯ., ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ ზიანის ანაზღაურება, თბ., 2013, 150-156.
20. ტურავა პ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართალი, მე-2 გამოც., თბ., 2018, 24, 124, 238-239, 244.
21. ტურავა პ. (რედ.), კოპალეიშვილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2008, 33-34, 389, 386, 393, 375, 392.
22. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილებებში გამოყენებულ ნორმათა განმარტებანი, თბ., 2015, 54.
23. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, თბ., 2001, 452-453, 455-457.
24. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი მეორე, თბ., 2001, 420.
25. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., ჯორბენაძე ს., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, თბ., 1999, 20-21.
26. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე №1/466, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, <www.constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments> [11.03.2019].
27. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 7 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №2/3/423, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, <www.constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments> [11.03.2019].
28. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 2 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-595-573(კს-13).
29. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2008 წლის 5 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-740-706(კ-07).
30. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2007 წლის 11 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-827-793(კ-06).
31. Dutch General Administrative Law Act, 05/1994, <www.acm.nl/en/publications/publication/15446/Dutch-General-Administrative-Law-Act> [11.03.2019].
32. German Civil Code, 14/07/1986, <www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf> [11.03.2019].
33. Administrative Procedure Act, 25/05/1976, <www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.pdf> [11.03.-2019].
34. Detterbeck S., Allgemeines Verwaltungsrecht mit Verwaltungsprozessrecht, 12 Aufl., München, 2014, §15, Rn. 885, 331.
35. Ossenbül F., Cornillis M., Staatshaftungsrecht, 6 Aufl., München, 2013, §7, Rn. 280, 126.